

MISCELANEA

DIN ISTORIA REVOLUȚIEI DE LA 1821

ANGELA-MIHAELA BĂLAN*

Eveniment istoric de o deosebită complexitate, revoluția de la 1821 a captat atenția istoricilor români de o asemenea manieră încât o scurtă trecere în revistă a principalelor studii ce-i sunt consacrate poate duce la concluzia că fiecare mare generație și-a avut propria versiune critică față de acțiunea lui Tudor Vladimirescu. Deși un asemenea lucru este un fenomen specific științei istoriografice și poate fi lesne explicat, întotdeauna a existat marele risc al unei confiscări din partea politicului a acestui eveniment, iar consecințele sunt nefaste pentru studierea obiectivă a evenimentului istoric vizat, chiar și atunci când erudiția și moralitatea istoricului sunt în afara oricăror suspiciuni. Din nefericire, studierea revoluției de la 1821 a cunoscut din plin efectele negative ale unui asemenea tip de politizare, evenimentul în sine fiind serios denaturat. Astfel, trecând peste încă nesoluționata polemică pătimasă purtată în jurul catalogării acestei acțiuni drept revoluție sau răscoală, cele două elemente fundamentale ale acțiunii lui Tudor Vladimirescu – cel național și cel social – au fost interpretate în funcție atât de interesele politice ale potențailor vremii, cât și de capacitatea societății de a reacționa adecvat la anumite idei propuse de elita politică. Concret, atâta timp cât problema națională a fost în prim-planul atenției societății românești, revoluția lui Tudor a fost interpretată ca o reacție națională, chiar naționalistă, față de regimul politic fanariot, văzut ca expresie a unor interese străine de neamul românesc. Era evident că aspectul social nu putea beneficia de o abordare obiectivă. Ceva mai târziu, în perioada de după Marea Unire de la 1918, când problema națională părea să-și fi găsit o soluționare potrivit așteptărilor societății românești, iar problemele sociale păreau să fie la ordinea zilei, istoriografia românească a redescoperit latura socială a Revoluției de la 1821, studiile din această perioadă fiind mai degrabă rezultatul unei abordări pluridisciplinare decât al unor simple studii istoriografice. Totuși, dezechilibrarea raportului dintre național și social în favoarea socialului nu putea avea decât o finalitate discutabilă. După cel de-al

---

* Profesor gr. I, Liceul teoretic "Decebal", București.

doilea război mondial, această redimensionare a socialului a fost continuată, cu rezultate tragice pentru știința istoriografică, de către marxiști. Eliminând într-o primă fază orice urmă a caracterului național al revoluției, ei au supralicitat, cu metodele pseudoștiinței materialist-dialectice, ceea ce s-a considerat a fi evidentul caracter de clasă al Revoluției. Ulterior, după schimbarea de generații în cadrul elitei politice românești, s-a renunțat la abordarea unilaterală a evenimentului și a fost acceptată treptat importanța caracterului național, ajungându-se la un gen de compromis direct marcat de compromisul dintre național și social care se făcea simțit în sânul puterii comuniste de la București.

Ceea ce este interesant de remarcat este că pasionați de o îndoielnică contradicție dintre național și social și care venea din afara mediului cultural, istoricii români au fost prinși atât de bine în mrejele capcanei politizării încât unul dintre aspectele fundamentale ale Revoluției, și anume cel politic, a scăpat atenției majorității celor care au abordat evenimentul de la 1821, iar atunci când factorul politic a fost luat în calcul el a fost subdimensionat. Cum se explică oare așa ceva? La urma urmei, Revoluția a fost un eveniment politic și încă unul de importanță capitală pentru societatea românească. De ce oare nu se vorbește despre *omul politic* Tudor Vladimirescu? Paradoxal, asistăm astfel la o consecință negativă a anilor de politizare excesivă a acestui caz. Preluând de la Tudor doar acele elemente care puteau fi folosite de propaganda oficială a vremii, politicul a respins conștient pe acelea care s-ar fi putut întoarce împotriva sa, mai devreme sau mai târziu. Cum istoriografia este o știință socială și politică, ea nu putea scăpa tentației de a se alătura politicului în acțiunea acestuia de modelare a societății. Acesta este un lucru valabil pentru toate marile școli sau curente istoriografice ale ultimelor secole. Iată, de exemplu, istoriografia americană, în care antisemitismul unora dintre Părinții Fondatori ai celei mai mari democrații din lume este cu bună știință șters din memorie pentru că nu corespunde acelei "corectitudini politice" la modă la Washington, sau istoriografia franceză, fie ea de stânga sau de dreapta, care evită cu grijă explicarea virulenței sângeroase a acțiunilor maselor revoluționare de la 1789.

Iată de ce propunem o relansare a discuției privind rolul politicului în izbucnirea și desfășurarea Revoluției de la 1821, considerând că aceasta ar fi utilă pentru întreaga problematică a cazului.

O asemenea abordare ar putea porni de la stabilirea corectă a tabloului politic al Țării Românești la începutul anilor 1820 și, de aici, la stabilirea principalilor actori politici implicați, pe lângă Tudor Vladimirescu, în evenimentele care aveau să izbucnească în iarna lui 1821. Majoritatea celor care accentuau caracterul național al Revoluției propun o structură duală – români și fanarioți, în timp ce adepții primatului socialului găsesc drept elemente ale acestei structuri pe progresiști și conservatori. De regulă, atunci

când se încearcă un compromis formula, destul de simplistă, este următoarea: de o parte a eșichierului politic îl avem pe Tudor și oamenii săi, care sunt exponenții unui curent național și progresist, iar de cealaltă parte îi avem pe inamicii Vladimirescului, care sunt caracterizați drept fanarioți și conservatori. O asemenea tratare superficială avea două mari puncte slabe:

- a) Un alt actor important al revoluției de la 1821, Alexandru Ipsilanti, conducătorul eteriștilor, cu greu poate fi plasat în vreuna dintre cele două tabere. La urma urmei, el era un fanariot progresist!
- b) O parte a elitei politice românești, formată din boieri pământeni, a colaborat cu Tudor Vladimirescu încă de la început. Astfel, la 15/27 ianuarie 1821, Tudor a fost însărcinat de "Comitetul de oblăduire", conducerea provizorie a statului, să "ridice norodul la arme", "în folosul general al creștinătății și al patriei". Mai târziu, tot acești boieri pământeni i-au acordat lui Tudor investitura domnească, pe care acest Cromwell valah a refuzat-o. Erau ei împotriva lui Tudor? A răspunde prin da su nu la această întrebare ar opri orice discuție, dar nu ar rezolva nimic. Cât despre raporturile acestor boieri cu Ipsilanti, este de amintit răspunsul Divanului la Proclamația lui Ipsilanti din 10/22 aprilie (Târgoviște), prin care este condamnat amestecul eteristului în treburile interne ale Țării Românești.

Este evident că propunerea unei structuri bipolare a zonei politice este foarte șubredă, astfel că a fost căutată o soluție, iar aceasta, în ciuda puerilității sale, a fost găsită decenii de-a rândul în paginile manualelor școlare, inducând în eroare generații întregi. Formula maniheistă îi plasa pe Tudor Vladimirescu și pe Ipsilanti de partea progresului, iar de cealaltă parte pe toți ceilalți!

O asemenea structură nu poate răspunde la multe din problemele Revoluției de la 1821. Pe lângă episoadele deja amintite ale colaborării dintre conducerea provizorie a statului și Tudor Vladimirescu, merită să amintim alte două, care pun într-o lumină stranie activitatea acestui "Comitet de oblăduire" și care trebuie să fie descifrate într-un viitor cât mai apropiat.

Unul dintre acestea este modul cum s-a făcut accesul la putere al boierilor pământeni – prin formarea unui guvern provizoriu pentru a menține ordinea și continuitatea instituțională după asasinarea lui Tudor. În spatele cuvintelor pompoase se ascunde o realitate care de regulă este trecută cu vederea: acest transfer forțat de putere seamănă izbitor de mult cu o lovitură de stat! Iar aceasta se întâmpla în condițiile în care comunitatea greacă din Principate era mobilizată de eteriști în vederea declanșării Luptei pentru eliberarea Eladei. Cum nu avem probe care să justifice, în această primă fază, vreo apropiere între Tudor și acești boieri care preiau puterea la București, nu putem avea ca ipoteză de lucru decât faptul că, pe lângă centrul de putere

reprezentat de Tudor Vladimirescu, mai exista un pol politic, iar acesta era constituit de cei pe care Tudor îi numea boierii "patrioți". Ajungem astfel la un alt element care ne permite să acceptăm, ipotetic, acest centru politic. În cuprinsul celei de-a treia sa *Proclamații*, cea din 23 martie Tudor recunoaște explicit autoritatea guvernului provizoriu ("vremelnicească stăpânire"), alcătuit din boieri "patrioți". Puțin mai târziu, ca răspuns la această proclamație, boierii declarau că "pornirea slugerului Tudor nu este rea și vătămătoare". Este adevărat, declarația era făcută în condițiile în care Tudor controla militar Bucureștiul, iar o ipotetică acțiune împotriva sa nu putea fi încununată de izbândă. Dar cât de ipotetică ar fi putut fi o asemenea acțiune? De ce autoritățile ar fi intrat în conflict cu Tudor?

Un alt lucru care merită studiat într-o lumină nouă este faptul că autoritatea lui Tudor nu era pusă la îndoială de nimeni. Nici de turci, care acceptaseră să trateze cu el, nici de boierii care conduceau statul și care îl prezentau pe Tudor ca fiind animat de un "zel patriotic". Același Tudor, care, amintim, fusese "însărcinat" să "ridice norodul în arme" de către guvern și intrase în București cu o puternică armată fără ca cineva să încerce să i se opună cu adevărat, guverna cu mână forte Țara Românească fără ca, totuși, din punct de vedere instituțional, autoritatea sa să fie confirmată.

Chiar și intrarea sa în București ridică semne mari de întrebare. Este adevărat, programul său avea un profund caracter antifanariot, iar sosirea lui Ipsilanti în Țara Românească putea permite taberei fanariote să treacă la contramăsuri împotriva celui care-i punea în discuție autoritatea. A fost chemat Tudor în București sau Marșul asupra Capitalei a fost ideea sa? După reacția unei părți însemnate a boierilor, care aleg calea pribegiei transilvane, pare evident că aceasta este momentul în care Tudor preia definitiv controlul asupra statului, devenind atât în interior, cât și în exterior, principalul partener de discuție.

Dacă acceptăm ideea unei structuri multipolare a vieții politice românești, aceasta ar putea avea următoarea formulă:

Primul centru politic ar fi constituit de Tudor Vladimirescu și colaboratorii săi apropiați, reprezentând o forță politică radicală cu vederi progresiste și un coerent program politic, social și economic, și a cărei autoritate este confirmată nu în ultimul rând de puterea militară a unităților de panduri. Se bucura de un important sprijin popular.

Al doilea centru, despre care informațiile istorice sunt destul de sărace, este cel reprezentat de boierii "patrioți", adică de aceia care înlătură practic dominația fanariotă. Buni politicieni, ei nu par a avea un program economic sau social conturat, dar acceptă totul pentru a-și conserva ultima cucerire – accesul la putere. Lipsiți de sprijinul unei forțe militare și neavând încă confirmarea Porții pentru schimbarea propusă în Țara Românească, ei colaborează cu

Tudor și, deși un Tudor docil ar fi fost mult mai convenabil, sunt în stare să-l accepte și ca lider, indiferent de forma instituțională pe care ar alege-o acesta.

Un al treilea pol de putere ar putea fi reprezentat de "loialiști", adică de aceia care tind să rămână loiali autorității legal constituite, respectiv ordinii impuse de Imperiul Otoman. Ei nu aderă la mișcarea lui Tudor sau la acțiunea boierilor progresiști și nici nu manifestă simpatii pentru Eterie. Constituită în special din foști dregători fanarioți cu importante interese în lumea afacerilor, care-și văd irosite șansele de câștig într-o societate controlată de boierii pământeni (așa cum propuneau radicalii lui Tudor sau boierii), ea va fi principala forță reacționară în Țara Românească. Cu un sprijin important la Istanbul, unde lobby-ul fanariot era foarte influent, ei sunt obligați să se recunoască învinși în confruntarea cu "pământeni", mai ales că revolta eteriștilor și apoi cea a grecilor din Pelopones a redus semnificativ încrederea otomanilor în fanarioți.

Un ultim centru de putere este constituit de formațiunea lui Alexandru Ipsilanti, Eteria. Cu un obiectiv precis, eliberarea Greciei de sub jugul otoman, eteriștii au față de principatele române o politică incoerentă, care merge de la tratarea acestora ca simple etape în drumul spre Elada până la acceptarea lor ca aliați în lupta inamicului comun. În mod efectiv, relația sa cu ceilalți mari actori politici din Țara Românească este sub semnul acestei incoerențe programatice. Megalomania generalului rus a făcut ca parteneriatul pe care i-l propunea lui Tudor, pe care și-l dorea subordonat, să nu aibă rezultate pozitive. Ulterior, dezavuarea acțiunii sale de către țar a permis otomanilor să intervină fără probleme în Țara Românească, pentru a restabili ordinea. Rezultatul este cunoscut.

Este evident că acceptarea unui sistem multipolar, în care disputa dintre Tudor Vladimirescu și Alexandru Ipsilanti sau cea dintre Tudor și boieri este înlocuită de un lung și complex șir de corelații și probleme cărora ne este foarte greu să le găsim un răspuns unanim acceptat, implică o anumită complicare a procesului de studiere a revoluției, dar acest lucru este inevitabil dacă dorim cu adevărat să depășim nivelul actual al istoriografiei românești și mai ales, dacă dorim să înlăturăm pericolul care se face simțit în acest moment și anume folosirea lui Tudor Vladimirescu ca punct de sprijin al unor acțiuni din sfera politicului de astăzi.

Acest lucru va conduce fără îndoială la apariția unor studii care vor spulbera multe dintre miturile ivite pe marginea acestei personalități a istoriei românești, dar vom avea astfel conștiința împăcată că această operație de rescriere a istoriei "așa cum a fost" va fi ferită de alunecările doctrinare ale celor de dinainte și nu va mai oferi material de lucru "demolatorilor de mituri profesioniști".

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. *Documente privind istoria României, Răscoala din 1821*, vol. I-V, București, 1959-1982.
2. N. Iorga, *Izvoare contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921.
3. Colecția Hurmuzaki (seria nouă), *Documente privind istoria României*, vol. II. Rapoarte consulare austriece, București, 1967.
4. Dan Berindei, *L'annee revolutionnaire 1821 dans les Principates Roumaines*, Bucarest, 1973.
5. Dan Berindei, *Despre convenția dintre Tudor Vladimirescu și Eteria și alte probleme ale revoluției din 1821*, Revista de istorie, 2, 1981.
6. N. Corivan, *Tudor Vladimirescu și istoricii români* (A.D. Xenopol, N. Iorga, E. Vârtosu, I.C. Filitti, D. Bodin, A. Oțetea), Studii istorice, vol. XX, Iași, 1947.
7. G.D. Iscru, *1821. Moment crucial în istoria modernă a României*, București, 1981.
8. G.D. Iscru, *Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu*, București, 1982.
9. N. Liu, *Anul revoluționar 1821 în istoriografia română (contribuții bibliografice)*, Studii, XXIV (1971), nr. 1.
10. Andrei Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Române, 1821-1822*, București, 1945.
11. Mircea T. Radu, *1821. Tudor Vladimirescu și revoluția din Țara Românească*, Craiova, 1978.